

मराठी विश्वकोश

खंड २०

(पूर्वार्ध)

(सेई शोनागुन ते हर्षचरित)

प्रमुख संपादक

डॉ. विजया वाड

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ
२०१४

प्रकाशक :

सचिव, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ,
रविंद्र नाट्यमंदिर, दुसरा मजला, सयानी मार्ग,
प्रभादेवी, मुंबई-४०० ०२५.

संपादकीय कार्यालय :

मराठी विश्वकोश कार्यालय,
वाई-४१२ ८०३ (जि. सातारा).

संगणक जुळणी :

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय,
वाई-४१२ ८०३ (जि. सातारा).

सजावट आणि वेष्टन :

कला विभाग, शासन मुद्रण व लेखनसामग्री
संचालनालय, मुंबई-४०० ००४.

मुद्रण व विशेष-चित्रमुद्रण :

व्यवस्थापक, शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय,
पुणे-४११ ००१.

प्रथम प्रकाशन :

२०१४

किंमत रु. २५०/-

सवलतमूल्य रु. १७५/-

© सर्व हक्क महाराष्ट्र शासनाने स्वाधीन ठेवले आहेत.

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

मराठी भाषा आणि साहित्य यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा, म्हणून महाराष्ट्र शासनाने मराठी भाषा विभागाची स्थापना दिनांक २९ नोव्हेंबर, २०१० या दिवशी केली. या विभागांतर्गत मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, साहित्य संस्कृती मंडळ, राज्य मराठी विकास संस्था आणि भाषा संचालनालय हे विविध विभाग मराठी भाषेच्या संवर्धनाचे काम नेटाने करीत आहेत. महाराष्ट्र शासन मराठी भाषेच्या विकासासाठी या सर्व विभागांद्वारे विविध उपक्रम हाती घेत असते. दिनांक १९ नोव्हेंबर, १९६० रोजी महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळाची स्थापना झाली. या मंडळाने मराठी विश्वकोशाचे १० खंड प्रकाशित केले. तदनंतर या मंडळाचे विभाजन होऊन दिनांक १ डिसेंबर, १९८० रोजी महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ वेगळे स्थापन करण्यात आले. शासनाच्या या मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाच्या उपक्रमांतर्गत विश्वकोशाचे आतापर्यंत १९ खंड प्रकाशित झाले असून 'अंक' ते 'सृष्टि व मानव' पर्यंतच्या नोंदी त्यांत आल्या आहेत. २१,९४३ पाने त्यात समाविष्ट आहेत. विद्यमान मंडळाच्या देखरेखीखाली आता मराठी विश्वकोशाचा विसावा खंड प्रकाशित होत आहे. त्यातील नोंदींची संख्या प्रचंड असल्यामुळे या खंडाचे खंड २० (पूर्वार्ध) व खंड २० (उत्तरार्ध) असे दोन भाग मंडळ सादर करीत आहे. जेणेकरून ग्रंथ हाताळणे सोपे जाईल. पैकी हा पूर्वार्ध.

विश्वकोशात तत्त्वज्ञान, धर्म, साहित्य, ललित कला यांसारख्या विषयांतील नोंदी लिहिताना मतमतांतरे संभवतात; पण अशा नोंदींमध्ये त्या त्या विषयांतील विद्वान व तज्ज्ञ व्यक्ती स्वतःच्या धोरणांनुसार मते मांडण्याची शक्यता असते. ही मते विश्वकोशाने स्वतःची मते म्हणून मांडलेली नसतात, हे मी येथे स्पष्ट करू इच्छिते. विश्वकोशाची रचना करताना फक्त नोंदशीर्षकांचे बाबतीत 'तत्सम' शब्द संस्कृतप्रमाणे ठेवले आहेत. विश्वकोशाचा हा विसावा (पूर्वार्ध) खंड वाचकांच्या हाती देताना श्रमसाफल्याचे समाधान मनात आहे. पूर्वार्ध व उत्तरार्ध झाल्यावर शरीर खंडांची सांगता होते. या खंडात 'सेई शोनागुन' ते 'हर्षचरित' पर्यंतच्या एकूण ६८८ नोंदी असून एकूण ४२ चित्रपत्रांचा समावेश आहे. प्रस्तुत खंडातील नोंदी अद्ययावत करण्याचा जास्तीत जास्त प्रयत्न केला आहे. महाजालकावरील विश्वकोशाच्या www.marathivishwakosh.in या संकेतस्थळावर हा संपूर्ण खंड यथावकाश उपलब्ध होत आहे. मराठी विश्वकोशाच्या १ ते १७ खंडांच्या सीडींचा संच यापूर्वीच मंडळाने केवळ रुपये ७००/- सवलतमूल्यात उपलब्ध करून दिला आहे. विसाव्या खंडाचा हा पूर्वार्ध ग्रंथरूपात केवळ रुपये १७५/- या सवलतीच्या किंमतीत सर्व जनतेस उपलब्ध करून देत आहोत. विश्वकोश लोकांच्या मनात रुजावा म्हणून मंडळाने सतराव्या खंडापासून 'विश्वकोश राज' ही एक अभिनव ग्रंथवाचन स्पर्धा घेऊन महाराष्ट्रभर संचार केला. या स्पर्धेद्वारे महाराष्ट्रातील घराघरांत विश्वकोश पोहोचविण्याचे बहुमोल कार्य मंडळाने केले. सांगावयास विशेष आनंद वाटतो की, महाराष्ट्रातील २३ जिल्ह्यांत या स्पर्धांचे आयोजन केले गेले आणि या स्पर्धांमध्ये शाळा—महाविद्यालयांतील मुला—मुलींशिवाय भगिनी मंडळे, ज्येष्ठ नागरिक, पोलिस, बंदिवान, वैद्य (डॉक्टर) आणि कामगारबंधू यांनी भाग घेतला. मराठी विश्वकोश मुंबई, पुणे, कोल्हापूर अशा महानगरांतून ते अगदी गडचिरोली, गारगोटी, शेणगाव अशा दुर्गम भागांतही स्पर्धेच्या निमित्ताने पोहोचला आणि विश्वकोश कोशात न राहता विश्वात आला.

मंडळाच्या मान्यवर सदस्यांनी यासाठी आत्मीयतेने सहकार्य केले. आता कुमार विश्वकोश, त्याची अंध बांधवांसाठी ब्रेल आवृत्ती तसेच बोलका कन्याकोश व बोलका कुमारकोश अशा विविध माध्यमांद्वारे वाचकांच्या अधिकाधिक जवळ जाण्याचा प्रयत्न जाणीवपूर्वक करीत आहोत. 'आपला विश्वकोश' ही ध्वनिचित्रफीत विश्वकोश मंडळाने तयार केली असून विश्वकोशाबद्दलची सर्व माहिती तीमधून सामान्य जनतेस कळेल. डॉ. गोविंद फडके यांच्या निधनानंतर डॉ. विजय भटकर या प्रसिद्ध संगणक तज्ज्ञांनी विज्ञानाच्या नोंदी तपासण्यास आम्हाला अपार मदत केली. त्याबद्दल आम्ही कृतज्ञ आहोत.

विश्वकोशाचे खंड प्रत्येक वाचनालयात असावेत आणि ज्ञानाचे हे भांडार मराठीतून जनसामान्यांपर्यंत पोहोचावे अशीच मंडळाची इच्छा आहे. आधुनिक काळाला अनुसरून प्रगत संगणन विकास केंद्र (सिडॅक), पुणे यांच्या मदतीने विश्वकोशाचे प्रकाशित झालेले सर्व खंड जनतेला अगदी मोफत स्वरूपात www.marathivishwakosh.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आले आहेत.

अशाप्रकारे स्व. यशवंतराव चव्हाण आणि तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी यांनी पाहिलेले विश्वकोशाचे संहिता खंडांचे स्वप्न विद्यमान विश्वकोश मंडळ पूर्ण करित आहे याचा मला अतिशय आनंद वाटतो. टप्प्याटप्प्याने संकेतस्थळावर पडणाऱ्या खंड २० मधील नोंदी वाचकांना भरभरून आनंद देवोत, ही सदिच्छा.

प्रगत संगणन विकास केंद्राचे मी मनापासून आभार मानते. जगभरातील वाचकांचे, प्रसारमाध्यमे, वृत्तपत्रे यांचेही आभार मानते. माझ्या जगभराच्या प्रिय वाचकांनो, चला, ज्ञानाच्या या दालनात हे मराठी विश्वकोशाचे संकेतस्थळ आपली उत्सुकतेने वाट बघत आहे.

डॉ. विजया वाड,
प्रमुख संपादक आणि अध्यक्ष,
महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ.

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

माजी व विद्यमान अध्यक्ष
आणि
मराठी विश्वकोशाचे प्रमुख संपादक

तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी
(१९ नोव्हेंबर १९६० ते २७ मे १९९४)

प्रा० मेघश्याम पुंडलीक रेगे
(४ जून १९९४ ते २८ डिसेंबर २०००)

प्रा० रा० ग० जाधव
(१६ जानेवारी २००१ ते १० फेब्रुवारी २००३)

डॉ० श्रीकांत जिचकार
(२१ जुलै २००३ ते २ जून २००४)

डॉ० विजया वाड
(९ डिसेंबर २००५ ते ८ डिसेंबर २००८ आणि ९ जून २००९ पासून आजतागायत)

मराठी राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

अध्यक्ष :

डॉ० विजया वाड

सदस्य :

डॉ० दादा गोविंदराव गोरे

श्रीमती राजश्री श्रीकांत जिचकार

प्रा० स० दि० महाजन

डॉ० शोभा शिंदे

प्रा० दत्ता भगत

श्री० मधुकर भावे

डॉ० विलास खोले

श्री० वासुदेव लक्ष्मणशास्त्री जोशी

डॉ० जयंत नारळीकर

डॉ० सदानंद मोरे

डॉ० भालचंद्र नेमाडे

डॉ० एस्० एस्० भोसले

प्रा० यशवंत शंकर कळमकर

डॉ० शरयु बबनराव तायवाडे

डॉ० द० ता० भोसले

डॉ० हेमचंद्र प्रधान

डॉ० चारुशिला ओक

डॉ० जयकुमार मगर

श्री० अ० ना० ठाकूर

डॉ० वर्षा शिरगांवकर

श्री० श्री० दे० इनामदार

श्री० माधव शिरवळकर

संचालक, शासन मुद्रण व
लेखनसामग्री संचालनालय, मुंबई.

डॉ० जयश्री रामदास

दिवंगत सदस्य : डॉ. भा० ल० भोळे, डॉ० ब्रह्मानंद देशपांडे, डॉ० सुधा काळदाते व श्री० नामदेव ढसाळ

सचिव :

श्रीमती सुवर्णा ग० पवार

आदरांजली

खंड १७ पासून आमच्या सोबत असलेले विश्वकोशाचे सदस्य डॉ. सुधा काळदाते, डॉ. भा. ल. भोळे, डॉ. ब्रह्मानंद देशपांडे, श्री नामदेव ढसाळ यांचे मध्यंतरीच्या काळात दुःखद निधन झाले. त्यांची आठवण आमच्या मनात सदैव राहिल. डॉ. सुधा काळदाते यांनी औरंगाबाद येथील पोलीस आयुक्तालय, अपंगालय व हरसूल जेल तसेच पुणे महिला महाविद्यालय व कर्वे युनिव्हर्सिटीत मराठी विश्वकोशाच्या स्पर्धा आयोजित व प्रायोजित केल्या. त्यांचे ऋण व फिटणारे आहे. मराठी विश्वकोशाच्या प्रत्येक आघाडीच्या पावलांना डॉ. भा. ल. भोळे यांनी मोलाचे सहकार्य केले. त्यांचे आम्ही ऋणी आहोत.

डॉ. गोविंद फडके खंड १७ ते २० आमचे सोबत विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षाचे मानद विभाग संपादक होते. कोणत्याही मानधनाची अपेक्षा न करता केवळ विश्वकोशाचे ज्ञानदानाचे काम आपले मानून त्यांनी हे काम मोठ्या निष्ठेने आणि आत्मीयतेने पार पाडले. आमचा सर्व विश्वकोश परिवार त्यांना नतमस्तक होऊन आदरांजली अर्पण करीत आहे.

डॉ. विजया वाड,
प्रमुख संपादक,
मराठी विश्वकोश
आणि
समस्त विश्वकोश परिवार

मराठी विश्वकोश

प्रमुख संपादक :
डॉ० विजया वाड

सचिव :
श्रीमती सुवर्णा ग० पवार

मानव्यविद्या कक्षा

विभाग संपादक :
डॉ० सुरेश र० देशपांडे

सहसंपादक :
श्रीमती विजया म० गुडेकर

विद्याव्यासंगी सहायक :
श्री० कृष्णा म० गायकवाड
श्रीमती मनीषा जा० पोळ
श्री० जगतानंद बा० भटकर
श्री० आनंद ग्या० गेडाम

संपादकीय सहायक :
श्री० सरोजकुमार स० मिठारी
श्री० संतोष ग्या० गेडाम
श्रीमती वर्षा सु० देवरुखकर

कला कक्षा

प्रमुख मानचित्रकार :
श्री० ज्ञानेश्वर रा० फरांदे

प्रमुख चित्रकार :
श्री० किशोर ब० शिखरे

संदर्भ सहायक :
श्रीमती मंजुषा म० नेने

विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा

मानद विभाग संपादक :
दिवंगत डॉ० गोविंद म० फडके
आणि डॉ० विजय भटकर

सहसंपादक :
श्री० विनायक ल० सूर्यवंशी
श्रीमती सुरेखा अ० मगर

विद्याव्यासंगी सहायक :
श्रीमती स्नेहा दि० खोब्रागडे
श्री० नितिन भ० वाघ

संपादकीय सहायक :
श्रीमती पल्लवी नि० गायकवाड
श्रीमती प्रिती म० साळुंके
श्री० रविन्द्र बा० घोडराज
श्रीमती शिल्पा चं० भारस्कर

कला संपादक :

श्री० गजानन कृ० मांडे

सहायक मानचित्रकार :

श्री० स्वानंद दि० दर्भे

ग्रंथालय कक्षा

ग्रंथालयीन सहायक :
श्री० मनोज वि० जोशी
श्री० मनोज दे० गयभिये

प्रशासन कक्षा

सचिव :

श्रीमती सुवर्णा ग० पवार

सहायक सचिव :

श्री० कृष्णा म० गायकवाड (प्रभारी)

अधीक्षक :

श्री० अरुण रा० पवार

सहायक :

श्री० सुरेश वि० पराते

लिपिक-टंकलेखक :

श्री० सचिन प्र० भाडळकर
श्रीमती वर्षारानी दि० नाईक

चतुर्थश्रेणी कर्मचारी :

श्री० कृष्णा ता० बुरकूल
श्री० विलास आ० शेळार
श्री० शंकर बा० शिंदे

सहायक लेखाधिकारी :

श्रीमती सायली स० सावंत

स्वीय सहायक :

श्री० उमाकांत गो० खामकर

वरिष्ठ-लिपिक :

श्री० अजय अ० ढगे

श्रीमती विनोदिनी ज० निर्गुण
श्री० ललित दे० कुडमथे

वाहन चालक :

श्री० उत्कर्ष रा० देशमुख

श्री० रमेश शं० कांबळे
श्री० चंद्रकांत आ० माने
श्री० काशिनाथ झि० फोपसे

मराठी विश्वकोश

खंड २०

(पूर्वार्ध)

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ० शंतनू अभ्यंकर, एम्.बी.बी.एस्.,; एम्.डी., वैद्यकीय व्यावसायिक, वाई.

डॉ० मुहंमद आजम, एम्.ए.; एम्.एड.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, हिंदी व उर्दू विभाग, अहमदनगर कॉलेज, अहमदनगर.

श्री० ना० भा० आदमणे, डिप्लोमा (रेडिओ सर्किटिंग); एम्.ए., माजी अध्यापक, रेडिओनिक्स विभाग, जॉईंट डिफेन्स सर्किटरी पर्सोनेल; सेवानिवृत्त सुपरिटेण्डंट, वर्कशॉप अँड लॅबोरेटरी, सेंट्रल वॉटर अँड पॉवर रिसर्च स्टेशन, पुणे.

श्री० जे० एस्० आर्विकर, मुंबई.

दिवंगत ना० भा० इनामदार, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी. (कोलंबिया), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, मुंबई; माजी सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई.

श्री० श्री० दे० इनामदार, एम्.ए.; कथाकार, समीक्षक; सेवानिवृत्त विभाग संपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; वाई.

डॉ० स० ही० इन्दूरवाडे, एम्.ए. (अर्थशास्त्र); पीएच्.डी., विभाग प्रमुख, पदव्युत्तर शिक्षण विभाग (अर्थशास्त्र), राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर; नागपूर.

श्री० माधव इमारते, जी.डी.आर्ट (फाइन आर्ट्स), मुक्त व्यवसायी चित्रकार, कांदरपाडा, दहिसर (प.) मुंबई.

प्रा० डॉ० केशव उके, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, पदव्युत्तर भूगोल विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ० अनुराधा शि० उपाध्ये, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सायंटिस्ट सी, वनस्पतिशास्त्र विभाग, आघारकर संशोधन संस्था, पुणे.

श्रीमती कांचन एरंडे, बी.एस्सी. (प्राणिशास्त्र), सातारा.

दिवंगत द० ह० ओक, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राचार्य, मुधोजी महाविद्यालय, फलटण; पुणे.

दिवंगत वा० रा० ओक, बी.एस्सी. (एंजिनिअरिंग), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पारशी टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, सुरत (गुजरात); वाई.

प्रा० स० ज० ओक, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, गणित विभाग, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

डॉ० दिलीप कि० कठमाळे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्रभारी अधिकारी, कृषि संशोधन केंद्र, कसबे डिग्रज, जि. सांगली.

दिवंगत कृ० र० करंदीकर, बी.ए.; एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, प्राणिविज्ञान विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

प्रा० के वि० कर्डिले, बी.एस्सी. (एंजिनिअरिंग); एम्.आय्.ई., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

डॉ० प्रसाद कर्णिक, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., तांत्रिक संचालक, इंटरनॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ स्लीप सायन्सेस, मुलुंड, मुंबई.

दिवंगत ज० नी० कर्वे, एम्.एस्सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, सर परशुरामभाऊ महाविद्यालय, पुणे.

श्री० स० ग० काजरेकर, बी.एस्सी., ज्युनियर सायंटिफिक ऑफिसर, एक्स्प्लोझिव्हज रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट लॅबोरेटरी, पाषाण, पुणे.

डॉ० मीनल कातरणीकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापिका, तत्त्वज्ञान विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

डॉ० जितेंद्र कात्रे, एम्.बी.बी.एस्., वैद्यकीय व्यावसायिक, वाई.

दिवंगत बा० मो० कानिटकर, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; बी.एस्सी., चिटणीस, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे.

प्रा० गो० कृ० कान्हेरे, बी.आर्च.; जी.डी.आर्च.; एफ्.आय्.आय्.ए.; एफ्.आय्.टी.पी.; एम्.एस्. (नगररचना व स्थापत्य), (यू.एस्.ए.), निवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, नगररचना विभाग, शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

दिवंगत चिं० ग० काशीकर, एम्.ए.; डी.लिट्. (पुणे विद्यापीठ); डी.लिट्. (सन्मान्य, टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ), संशोधक प्राध्यापक, टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे.

श्रीमती धनश्री अरविंद कुंभार, बी.एस्सी. (रसायनशास्त्र); बी.एड्., वाई.

श्रीमती शारदा अरविंद कुंभार, बी.एस्सी. (रसायनशास्त्र); बी.एड्., वाई.

श्री० य० रा० कुंभारगावकर, एम्.ए., सेवानिवृत्त सहायक संचालक, विद्यापीठ सेवायोजन कार्यालय, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; आगाशिवनगर, कराड.

श्री० अ० र० कुलकर्णी, एम्.ए., सेवानिवृत्त सहसंपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० ना० ह० कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त सहायक अभिलेख निदेशक, राष्ट्रीय अभिलेखागार, नवी दिल्ली.

दिवंगत नी० बा० कुलकर्णी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सहयोगी प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

श्रीमती रागेश्री अजित कुलकर्णी, एम्.ए. (संगीत), कोल्हापूर.

श्री० राहुल कुलकर्णी, एम्.डी. (इंटरनल मेडिसीन); डी.एम्. (न्यूरॉलॉजी); डी.एन्.बी. (न्यूरॉलॉजी), वैद्यकीय व्यावसायिक, पुणे.

डॉ० वा० म० कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त भाषा संचालक, भाषा संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.

डॉ० वि० श्री० कुलकर्णी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्रपाठक, मानवशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ० शौनक कुलकर्णी, प्रमुख व प्राध्यापक, मानवशास्त्र विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

श्री० सतीश वि० कुलकर्णी, बी.एस्सी. (ऑ.); राष्ट्रभाषा पंडित; सेवानिवृत्त संपादन सहायक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० सोनल कुलकर्णी-जोशी, एम्.ए.; पीएच्.डी., विभाग प्रमुख, भाषाशास्त्र विभाग, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

दिवंगत अशोक रा० केळकर, एम्.ए. (पुणे); पीएच्.डी. (कॉर्नेल); सन्मान्य पद्मश्री, सेवानिवृत्त प्राध्यापक, भाषाविज्ञान प्रगत अध्ययन केंद्र, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

दिवंगत इंदुमती केळकर, बी.ए. (ऑ.), सामाजिक कार्यकर्त्या, पुणे.

दिवंगत क० वा० केळकर, एम्.एस्सी. (मुंबई), सेवानिवृत्त उपप्राचार्य, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे; माजी प्रभारी विभाग संपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

दिवंगत शं० हि० केळशीकर, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पार्ले महाविद्यालय, मुंबई.

श्री० प्रभाकर महादेव कोलते, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग), चित्रकार, सेवानिवृत्त प्राध्यापक, सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट, मुंबई; कांदिवली (पूर्व), मुंबई.

डॉ० दीप्ती गंगावणे, एम्.ए.; पीएच्.डी., अधिव्याख्याती, तत्त्वज्ञान विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

श्री० वा० रा० गद्रे, एम्.एस्सी. (कृषि), उपमुख्य पीक संरक्षण अधिकारी, कृषि संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

श्री० वि० रा० गद्रे, एम्.ए., सेवानिवृत्त विभाग संपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; पुणे.

दिवंगत स० मा० गर्गे, पत्रकार व लेखक, माजी प्रमुख, वृत्तपत्रविद्या विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ० गजानन गव्हाणे, आयुर्वेदाचार्य, वैद्यकीय व्यावसायिक, वाई.

श्री० ना० स० गाडे, एम्.ए., सेवानिवृत्त कक्ष अधिकारी, जिल्हा परिषद कार्यालय, सातारा; वाघोली, ता. कोरेगाव, जि. सातारा.

अड० के० के० गुजर, बी.ए.; एल्एल्.बी., माजी अधिवक्ता, दिवाणी व फौजदारी न्यायालय, वाई.

श्री० अरविंद व्यं. गोखले, लेखक; ज्येष्ठ पत्रकार; राजकीय विश्लेषक, बिबवेवाडी, पुणे.

श्री० दि० मो० गोखले, एम्.एस्सी., वरिष्ठ रसायनज्ञ, एशियन पेंट्स, पुणे.

डॉ० प्रदीप प्र० गोखले, एम्.ए.; पीएच्.डी.; माजी विभाग प्रमुख, तत्त्वज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ; डॉ. बी. आर्. आंबेडकर संशोधन प्राध्यापक, केंद्रीय तिबेटी अध्ययन विश्वविद्यालय, सारनाथ वाराणसी; पुणे.

दिवंगत मो० ना० गोखले, बी.एस्सी., सेवानिवृत्त साहाय्यक वातावरणवैज्ञानिक, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

दिवंगत श्री० पु० गोखले, बी.एस्सी., लेखक, प्रकाशक, कारखानदार, पुणे.

डॉ० बा० चिं० गोगटे, बी.एस्सी. (कृषि); मध्यवर्ती रुस संशोधन केंद्र, पाडेगाव, जिल्हा सातारा.

डॉ० विनायक गोविलकर, एम्.कॉम्.; एल्एल्.बी.; एफ्.सी.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, बी. वाय्. के. कॉलेज ऑफ कॉमर्स, नाशिक.

श्रीमती सुशिला प० घन, एम्.एस्सी.; बी.टी., प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, जी. एस्. कॉलेज, खामगाव, जि. बुलढाणा.

श्री० राजकुमार घोगरे, डिप्लोमा इन मेकॅनिकल एंजिनिअरिंग, सिनिअर सेक्शन एंजिनिअर, मध्य-रेल्वे कर्मशाळा, कुर्डुवाडी, जि. सोलापूर.

न्या० नरेंद्र चपळगावकर, माजी न्यायमूर्ती, मुंबई उच्च न्यायालय; माजी अध्यक्ष, सव्वीसावे मराठवाडा साहित्य संमेलन, माजलगाव (२००४); राष्ट्रीय सामाजिक परिषदेचा न्यायमूर्ती रानडे पुरस्कार (२००६); औरंगाबाद.

डॉ० अनिमिष शिवाजीराव चव्हाण, एम्.डी. (सायकिअॅट्री), मनोविकारतज्ज्ञ, मैत्र क्लिनिक, सातारा.

दिवंगत शं० गं० चाफेकर, बी.ए., निवृत्त मेजर, पुणे.

श्रीमती सविता चिंचकर, बी.ए. (हिंदी); सी.डी.पी., वाई.

श्री अनंत भा० चितळे, मुद्रण व्यावसायिक, पुणे.

श्रीमती वासंती रा० चिन्मुळगुंद, एम्.एस्सी., माजी प्राध्यापिका, पेमराज सारडा महाविद्यालय, अहमदनगर; पुणे.

दिवंगत व० त्रिं० चिपळोणकर, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, भौतिकी विभाग, इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, मुंबई.

दिवंगत शं० ल० चोरघडे, एम्.एस्सी., माजी वातावरणविज्ञ, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

श्री० मा० ल० चौडे, सेवानिवृत्त विद्याव्यासंगी सहायक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० द० सी० चौगले, एम्.एस्सी. (कृषि); पीएच्.डी. (पेनसिल्व्हेनिया), माजी संशोधन संचालक, कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली, जि. रत्नागिरी.

डॉ० जयवंत चौधरी, एम्.कॉम.; एल्एल्.बी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राचार्य, किसन वीर महाविद्यालय, वाई.

दिवंगत रा० मो० चौधरी, बी.एजी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कृषिविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

प्रा० वसंत चौधरी, एम्.ए. (भूगोल); एम्.ए. (अर्थशास्त्र); बी.एड., सेवानिवृत्त उपप्राचार्य (कनिष्ठ महाविद्यालय), किसन वीर महाविद्यालय, वाई.

डॉ० शंकर रामदास चौधरी, एम्.ए.; बी.एड.; एम्.फिल्.; पीएच्.डी., माजी प्राचार्य, प्रताप कॉलेज, अमळनेर; अध्यक्ष, महाराष्ट्र भूगोलशास्त्र परिषद, पुणे; अमळनेर.

श्री० ज० वि० जमदाडे, बी.एस्सी., सेवानिवृत्त संपादन सहायक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

वैद्य दत्तात्रेयशास्त्री जळूकर, आयुर्वेदाचार्य, पुणे.

श्री० मंगेश पां० जाधव, एम्.एस्सी. (अॅग्रोकेमिकल अँड पेस्ट मॅनेजमेंट), बोपेगाव (वाई).

श्री० हेमंत जोगदेव, लेखक; ज्येष्ठ क्रीडा संपादक; विश्लेषक; आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिकमधील पहिले मराठी क्रीडावृत्त पत्रकार, पुणे.

प्रा० मीनाक्षी र० जोशी, एम्.एस्सी., प्राध्यापिका, प्राणिविज्ञान विभाग, श्रीमती वीरम्मा गंगासिरी गर्ल्स कॉलेज, गुलबर्गा (कर्नाटक).

मेजर मुकुंद नारायण जोशी (निवृत्त), साहाय्यक अधिव्याख्याता, पॉलिटेक्निक, पुणे; पुणे.

डॉ० रा० ना० जोशी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्रपाठक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

दिवंगत लक्ष्मणशास्त्री जोशी, न्याय-वेदान्तादी प्राचीन शास्त्रांचे अध्ययन (वाई), तर्कतीर्थ (शासकीय संस्कृत महाविद्यालय, कलकत्ता), सन्माननीय एल्एल्.डी. (मुंबई विद्यापीठ), भूतपूर्व अध्यक्ष—प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई; भांडारकर प्राच्यविद्यासंशोधन संस्था, पुणे; महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई; महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; वैदिक संशोधन मंडळ, पुणे; माजी अध्यक्ष, अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन दिल्ली; प्रमुख संपादक, धर्मकोश, वाई; प्रमुख संपादक, मराठी विश्वकोश; फेलो, साहित्य अकादेमी; सातारा भूषण; पद्मविभूषण, वाई.

श्रीमती लीना जोशी, बी.एस्सी., पुणे.

प्रा० वैजयंती जोशी, बी.ए.; एलएल्.एम्., प्राचार्या, आय्.एल्.एस्. विधी महाविद्यालय, पुणे.

दिवंगत वैद्यराज वेणीमाधवशास्त्री जोशी, आयुर्वेदाचार्य; माजी प्राचार्य, आर्याग्ल वैद्यक महाविद्यालय, सातारा; प्रमुख संपादक, आयुर्वेदीय महाकोश; सदस्य, आयुर्वेद संशोधन मंडळ, महाराष्ट्र शासन, मुंबई.

डॉ० व० ग० टिकेकर, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व विभाग-प्रमुख, गणित विभाग, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, बंगलोर; कोल्हापूर.

श्री० य० रा० टिपणीस, बी.ए.; बी.एस्सी.; बी.ई., निवृत्त मेजर, अनंतपूर (आंध्र प्रदेश).

श्री० अ० ना० ठाकूर, एम्.एस्सी.; बी.ए. (ऑ.), सेवानिवृत्त विभाग संपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई;

डॉ० सुरेंद्र ठाकूरदेसाई, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सहयोगी प्राध्यापक व विभाग प्रमुख, भूगोल विभाग, गोगटे-जोगळेकर महाविद्यालय, रत्नागिरी; रत्नागिरी.

श्रीमती सविता अ० ढगे, बी.ए. (मराठी), वाई.

डॉ० वा० रा० ढमढेरे, एम्.बी.बी.एस्., खाजगी व्यावसायिक, पुणे.

डॉ० राजा ढेपे, एम्.एस्सी. (वनस्पतिविज्ञान); पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राचार्य, संगमेश्वर महाविद्यालय; व्ही. जी. शिवदारे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, सोलापूर.

दिवंगत ग० वा० तगारे, एम्.ए.; बी.टी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, श्रीमती महाराणी ताराबाई टिचर्स ट्रेनिंग कॉलेज, कोल्हापूर; शिक्षण अधिकारी, महाराष्ट्र शिक्षण सेवा मंडळ, सांगली.

प्रा० विश्वास तडसरे, एम्.ए.; एलएल्.एम्., प्राध्यापक, यशवंतराव चव्हाण कॉलेज, कोल्हापूर.

दिवंगत० कुंजबिहारी दास, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, रेव्हेन्शॉ कॉलेज कटक, ओडिशा.

प्रा० चं० ग० दीक्षित, डी.एम्.ई.ई., सेवानिवृत्त प्रमुख, यांत्रिक अभियांत्रिकी विभाग, शासकीय तंत्रनिकेतन, पुणे.

डॉ० राजा दीक्षित, एम्.ए.; डी.एच्.ई.; एम्.फिल्; पीएच्.डी., प्राध्यापक व प्रमुख, अंतःप्रणाली अभ्यासकेंद्र (मानव्यविद्या व सामाजिक शास्त्रे), सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

श्री० रा० ज्ञा० दीक्षित, एम्.एस्सी.; माजी सहसंपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

श्री० श्री० ग० दीक्षित, सेवानिवृत्त कार्यालयीन अधीक्षक, प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई.

डॉ० चंदुलाल दुबे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; डी.लिट्., प्राध्यापक व प्रमुख, हिंदी विभाग, कर्नाटक विद्यापीठ, धारवाड, कर्नाटक.

श्री० मिलिंद मधुकर दुसाने, एम्.एस्सी. (भूविज्ञान); एम्.सी.जे., माहिती अधिकारी, जिल्हा माहिती कार्यालय, जळगाव.

दिवंगत शां० भा० देव, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त संचालक; गुणश्री प्राध्यापक, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

श्री० अनिल देवकुळे, निवृत्त मुद्रितशोधक, शासकीय मुद्रणालय, वाई.

डॉ० एस्० एस्० देवकुळे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, वनस्पतिशास्त्र विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

दिवंगत वा० चिं० देवधर, एम्.ए.; बी.म्युझिक, उपप्राचार्य, चिंतामणराव कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सांगली.

श्री० रवि देवांग, बी.ई. (सिव्हिल), सल्लागार अभियंता, धुळे.

डॉ० चंद्रशेखर देशपांडे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; एल्एल्.बी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, उपयोजित मानसशास्त्र विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई; वरिष्ठ प्रपाठक, मानसशास्त्र विभाग व मानद संचालक, संज्ञापना विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ; प्राध्यापक व संचालक, विद्यार्थी सेवा विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक; अभ्यागत प्राध्यापक, 'आयुष-योग' विभाग, आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली.

श्री० जयंत र० देशपांडे, बी.एस्सी. (ऑनर्स); सी.ए.आय.आय.बी., निवृत्त अधिकारी, बँक ऑफ महाराष्ट्र, पुणे.

श्री० राहुल देशपांडे, बॅचलर ऑफ फाइन आर्ट्स; चित्रकार; लेखक, पुणे.

डॉ० सुनिल रा० देशपांडे, एम्.व्ही.एस्सी.; वैद्यकीय व्यावसायिक, वाई.

दिवंगत व्यं० वि० द्रविड, एम्.ए., निवृत्त प्राध्यापक, हिंदी विभाग, राजाराम कॉलेज, कोल्हापूर.

डॉ० त्रि० ना० धर्माधिकारी, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त सचिव, प्रकल्प संपादक, निदेशक, वैदिक संशोधन मंडळ (आदर्श संस्कृत शोध संस्था), पुणे.

श्री० चिन्मय धारूरकर, एम्.ए.; एम्.फिल्. (भाषाविज्ञान), साहाय्यक प्राध्यापक, सेंट्रल युनिव्हर्सिटी ऑफ केरळ; केरळ.

श्री० चैतन्य धारूरकर, बी.ए.; एल्एल्.एम्.; डिप्लोमा इन सायबर लॉ; डिप्लोमा इन मीडिया लॉ, अधिवक्ता, औरंगाबाद खंडपीठ, उच्च न्यायालय, मुंबई; औरंगाबाद.

श्री० रा० रा० धुमाळ, बी.एस्सी. (कृषि.), वाई.

श्रीमती वसुमती धुरू, बी.एस्सी. (रसायनशास्त्र व भौतिकशास्त्र); एम्.एस्सी. (डायटेटिक्स), लेखिका, आजीव सभासद – न्यूट्रीशन सोसायटी ऑफ इंडिया, इंडियन विमेन सायंटिस्ट असोसिएशन, मराठी विज्ञान परिषद, मुंबई.

डॉ० अश्विनी धोंगडे, एम्.ए.; पीएच्.डी., माजी प्राचार्या, एस्.एन्.डी.टी. महिला महाविद्यालय, पुणे; पुणे.

दिवंगत द० ना० नरवणे, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; डिप्ल.एच्.आय्.एस्. (जिनीव्हा), सेवानिवृत्त व्यापार आयुक्त, लीग ऑफ नेशन्स; यू.एन्.आर्.आर्.; गॅट या संस्थांतून सेवा, पुणे.

डॉ० हेमंत प्र० नारखेडे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सहयोगी प्राध्यापक, श्रीमती पी. के. कोटेचा महिला महाविद्यालय, भुसावळ, जि. जळगाव.

डॉ० जयंत विष्णू नारळीकर, बी.एस्सी. (बनारस); ट्रायपॉस (केंब्रिज); रॅग्लर; एम्.ए.; पीएच्.डी.; डी.एस्सी. (केंब्रिज), भारतीय खगोलीय भौतिकीविज्ञ व गणितज्ञ; संचालक, अंतर-विश्वविद्यालय केंद्र (आयुका), खगोलविज्ञान व खगोलभौतिकी, पुणे.

प्रा० अनिरुद्ध निकाळजे, बी.ई. (मेकॅनिकल); एम्.ई. (मेकॅनिकल डिझायनर); सहयोगी प्राध्यापक, शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय, जळगाव.

श्रीमती रेखा निगडे, बी.ए. (भूगोल), वाई.

श्री० य० रा० नेने, एम्.एस्सी.; सेवानिवृत्त अधिकारी, भारतीय हवामान खाते, सदस्य, ज्योतिर्विद्या परिसंस्था, पुणे.

कर्नल अभय पटवर्धन (निवृत्त), बी.ए. (राज्यशास्त्र); बी.एस्सी. (जीवशास्त्र); एम्.एस्सी.; एम्.फिल.; एम्.बी.ए., प्रशिक्षक, डिफेन्स सर्व्हिसेस स्टाफ कॉलेज, वेलिंग्टन, तमिळनाडू; नागपूर.

श्री० व० मं० पतकी, लेखक, मुंबई.

श्रीमती माया परांजपे, बी.एस्सी. (कॉस्मेटॉलॉजी अँड ब्युटी थेरपिस्ट); संचालिका, सौंदर्यशास्त्र प्रशिक्षण केंद्र, सौंदर्यप्रसाधनालय व प्रसाधननिर्मिती, माहीम (प.), मुंबई.

दिवंगत शं० आ० परांडेकर, एम्.एस्सी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर; माजी प्राचार्य, देवचंद महाविद्यालय, अर्जुननगर (कोल्हापूर).

डॉ० सिंधु अ० पराडकर, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, गव्हर्नमेन्ट इन्स्टीट्यूट ऑफ सायन्स, नागपूर.

प्रा० नरेंद्रसिंग पवार, एम्.ए.; एम्.फिल.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, ग. तु. पाटील महाविद्यालय, नंदुरबार.

डॉ० सुनिल डी० पवार, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., वातावरणविज्ञ, भारतीय उष्णदेशीय हवामानशास्त्र संस्था, पुणे.

दिवंगत म० प० पांडे, पीएच्.डी., प्रपाठक व प्रमुख, रशियन विभाग, सेंट्रल इन्स्टीट्यूट ऑफ इंग्लिश अँड फॉरिन लॅंग्वेजिस्, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

श्री० गो० वि० पाटणकर, निवृत्त मेजर, पुणे.

डॉ० वसंत पाटणकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्रपाठक, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, मुंबई.

डॉ० अशोक तोंगल पाटील, एम्.ए.; एम्.फिल्.; पीएच्.डी., प्राचार्य, सार्वजनिक कला व वाणिज्य महाविद्यालय, विसरवाडी, ता. नवापूर, जि. नंदुरबार.

श्रीमती क्रांती पाटील, एम्.ए., माजी सहसंपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० गजेंद्र पाटील, एम्.एस्. (ऑर्थोपीडिक्स), वैद्यकीय व्यावसायिक, वाई.

प्रा० चंद्रकांत प० पाटील, एम्.एस्सी.; डी.एच्.ई.; एल्एल्.बी.; डी.जे., प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, किसन वीर कनिष्ठ महाविद्यालय, वाई.

डॉ० दिलीप पाटील, एम्.बी.बी.एस्.; एम्.डी., प्राध्यापक, ए.सी.पी.एम्. मेडिकल कॉलेज, धुळे.

प्रा० डॉ० भारती पाटील, एम्.ए.; पीएच्.डी., विभाग प्रमुख, राज्यशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; कोल्हापूर.

डॉ० माया ज० पाटील-शहापूरकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., माजी प्राध्यापक व प्रमुख, प्राचीन भारतीय इतिहास व संस्कृती आणि पुरातत्त्व विभाग, सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर; उपसंचालक भारतीय पुरातत्त्व विभाग, मुंबई.

डॉ० शा० दा० पाटील, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान व सूक्ष्मजीवविज्ञान विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

प्रा० रमेश पानसे, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; बालशिक्षणतज्ञ, लेखक व विश्लेषक, संस्थापक, ग्राम मंगल संस्था, डहाणू; निवृत्त प्राध्यापक, मुंबई.

डॉ० सुधीर पानसे, एम्.एस्सी. (भौतिकी); पीएच्.डी., माजी प्राचार्य, साठे महाविद्यालय, विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई; सेवानिवृत्त संचालक, महाविद्यालये व विद्यापीठ विकास मंडळ, मुंबई विद्यापीठ; मानद प्राध्यापक, इन्स्टिट्यूट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई.

श्री० धै० शं० फाळके, बी.एस्सी. (ऑ.), सातारा रोड, जि. सातारा.

डॉ० सुरेश ज्योतिराम फुले, एम्.ए.; एम्.एड.; पीएच्.डी., प्राध्यापक आणि संशोधक मार्गदर्शक, भूगोल विभाग, राजर्षि शाहू महाविद्यालय, लातूर.

प्रा० आरती बरीदे, एम्.एस्सी. (भूविज्ञान); एम्.फिल्., सहयोगी प्राध्यापिका, जयहिंद संस्थेचे झेड्. बी. पाटील महाविद्यालय, देवपूर; धुळे.

डॉ० मुकुंद बरीदे, एम्.एस्सी. (भूविज्ञान); पीएच्.डी., सहयोगी प्राध्यापक, जयहिंद संस्थेचे झेड्. बी. पाटील महाविद्यालय, देवपूर; धुळे.

श्रीमती साधना बहुळकर, जी.डी.आर्ट; ए.एम्., कला समीक्षक व लेखिका, सहसंपादक, दृश्यकला, महाराष्ट्र शिल्पकार कोश, खंड ६, मुंबई.

डॉ० अनंत बागुल, एम्.बी.बी.एस्; एम्.एस्. (ऑर्थोपीडिक्स), वैद्यकीय व्यावसायिक, पुणे.

डॉ० संगीता बापट, बी.एस्सी. (मायक्रोबायॉलॉजी); एम्.ए. (संगीत); पीएच्.डी. (संगीत); संगीत कला विशारद; हार्मोनियम वादन भूषण; सहयोगी प्राध्यापक व प्रमुख विभाग, एस्.एन्.डी.टी. महिला विद्यापीठ, मुंबई; पुणे.

डॉ० जान्हवी चंद्रशेखर विदनूर, एम्.ए. (भाषाविज्ञान); एम्.ए. (संस्कृत); पीएच्.डी., लेखिका, भाषांतरकार, पुणे.

प्रा० फकरुद्दीन बेन्नूर, एम्.ए. (राज्यशास्त्र व इतिहास), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, संगमेश्वर महाविद्यालय, सोलापूर.

श्रीमती दीपाली अभिजित बोरकर, बी.कॉम्., वाई.

श्री० माधव बोरकर, एम्.ए.; कोकणी कवी व लेखक, उपसंचालक व नभोवाणी अधिकारी, पणजी, गोवा.

डॉ० मु० नि० बोरले, बी.एस्सी. (कृषि); आय्.ए.आर्.आय्.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, कीटकविज्ञान विभाग, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठ, अकोला.

दिवंगत गो० के० भट, एम्.ए.; पीएच.डी., माजी प्राध्यापक (संस्कृत), राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर; महाराष्ट्र एज्युकेशन सर्व्हिस; आजीव सदस्य व सेवानिवृत्त संचालक, भांडारकर प्राच्यविद्या संशोधन मंदिर, पुणे.

दिवंगत व० ग० भदे, एम्.एस्सी., सेवानिवृत्त प्रभारी विभाग संपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० तारा भवाळकर, एम्.ए.; पीएच्.डी.; एस्.टी.सी., व्यासंगी लेखिका; सेवानिवृत्त प्राध्यापिका, मराठी विभाग, श्रीमती चंपाबेन वालचंद शाह महिला महाविद्यालय, सांगली.

दिवंगत दुर्गा भागवत, एम्.ए., लेखिका, मुंबई.

डॉ० विद्युत भागवत, एम्.ए.; पीएच्.डी., माजी संचालिका, स्त्री अभ्यास केंद्र, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ० सरोजा भाटे, एम्.ए.; पीएच.डी., निवृत्त विभाग प्रमुख, संस्कृत-प्राकृत भाषा विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ; माजी मानद सचिव, भांडारकर प्राच्यविद्या मंदिर, पुणे; अध्यक्षा, प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई; पुणे.

दिवंगत कमल य० भालेराव, एल्.सी.पी.एस्. (मुंबई), वैद्यकीय व्यावसायिक, वाई; पुणे.

दिवंगत य० त्र्यं० भालेराव, एम्.बी.बी.एस्., सेवानिवृत्त वैद्यकीय अधिकारी, वाई.

श्री० शं० गो० भिडे, डिप्लोमा इन सुपरवायझरी अँड फोरमनशिप; यंत्रोपकरण तंत्रज्ञ; उत्पादकता विषयाचे स्वयंसेवी प्रशिक्षक; लेखक, यंत्रालयाचा ज्ञानकोश, ठाणे.

श्री० वि० ह० भूमकर, बी.ए.; बी.एड्., सेवानिवृत्त शिक्षक, न्यू इंग्लिश स्कूल, ठाणे.

डॉ० चिं० त्र्यं० भोपटकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, मनोविज्ञान विभाग, गुजरात विद्यापीठ, अहमदाबाद; पुणे.

डॉ० राजन भोसले, एम्.डी.; प्राध्यापक, विभाग प्रमुख, सेक्युअल मेडिसीन डिपार्टमेंट, के. ई. एम्. हॉस्पिटल आणि सेठ जी. एस्. मेडिकल कॉलेज मुंबई; डिप्लोमॅट, अमेरिकन बोर्ड ऑफ सेक्सॉलॉजी अँड द अमेरिकन कॉलेज ऑफ सेक्सॉलॉजिस्ट, मुंबई.

प्रा० रा० जि० भोसले, एम्.एस्सी., प्राध्यापक, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.

दिवंगत अरविंद मंगरूळकर, एम्.ए., संगीतज्ञ, सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, संस्कृत-प्राकृत विभाग, सर परशुरामभाऊ महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. जयकुमार मगर, एम्.ए.; पीएच्.डी. (भूगोल), सेवानिवृत्त प्राध्यापक व संशोधन मार्गदर्शक, मिलिंद कला महाविद्यालय, औरंगाबाद; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ; महाराष्ट्र राज्य दर्शनिका विभाग, मुंबई; माजी निमंत्रक, भूगोल व पर्यावरण समिती, महाराष्ट्र राज्य उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ समन्वय समिती सेवांतर्गत प्रशिक्षक; अध्यक्ष, भूगोल समिती महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे; अध्यक्ष, मूल्यशिक्षण समिती, पर्यावरण व भूगोल; औरंगाबाद.

डॉ० तनुजा मराठे, एम्.एस्सी. (भूविज्ञान); एम्.फिल्.; पीएच्.डी., सहयोगी प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

प्रा० रा० म० मराठे, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; एम्.एड., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, धुळे; पुणे.

दिवंगत गंगाधर महांबरे, बी.ए., कवी व सेवानिवृत्त कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र इंडस्ट्रियल अँड टेक्निकल कन्सल्टन्सी ऑर्गनायझेशन, पुणे.

प्रा० मु० का० महाजन, एम्.एस्सी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती.

डॉ० म० श्री० माटे, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राचीन भारतीय इतिहास विभाग, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

श्रीमती दिपाली माने, बी.कॉम., वाई.

डॉ० एस्. जे० जे० डी० मार्नेफ, पीएच्.डी., प्राध्यापक, डी. नोबिली कॉलेज, पुणे.

डॉ० मिलिंद स० मालशे, एम्.ए. (मुंबई विद्यापीठ); एम्.लिट्. (सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ इंग्लिश, हैदराबाद); पीएच्.डी. (मुंबई विद्यापीठ); शास्त्रीय कंठ संगीताची पदविका (मुंबई विद्यापीठ); प्राध्यापक, इंग्रजी भाषा व साहित्य, आय्.आय्.टी., पवई, मुंबई.

दिवंगत वा० वि० मिराशी, एम्.ए.; सन्मान्य डी.लिट्. (मुंबई, सागर व नागपूर विद्यापीठ), सेवानिवृत्त प्राचार्य, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती; माजी सन्मान्य संचालक, पदव्युत्तर विभाग (मानव्य शाखा) व सन्मान्य प्राध्यापक, प्राचीन भारतीय इतिहास आणि संस्कृती, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.

डॉ० नरेंद्र मिश्र, एम्.ए., प्राध्यापक (ओडिया), विश्वभारती, शांतिनिकेतन (प. बंगाल).

डॉ० दि० आ० मुळे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त सहायक संचालक, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ ट्रॉपिकल मिटिऑरॉलॉजी, पुणे; मानसेवी प्राध्यापक, भौतिकी विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ० कलिका मेहता, एम्.ए. (मराठी); एम्.ए. (भाषाविज्ञान); पीएच्.डी., प्राचार्या, पश्चिम विभागीय भाषा केंद्र, पुणे; उत्तर विभागीय भाषा केंद्र, पतियाळा (पंजाब); पुणे.

प्रा० म० रा० राईलकर, एम्.एस्सी. (गणित); एम्.एस्सी. (सांख्यिकी), उपप्राचार्य; प्राध्यापक व प्रमुख, गणित विभाग, सर परशुरामभाऊ महाविद्यालय, पुणे.

श्री० अमोल राऊत, एम्.ए.; बी.एड., अध्यापक, भारत विद्यालय, शहाबाग, वाई.

दिवंगत मे० पुं० रेगे, एम्.ए., माजी प्राचार्य, प्राध्यापक व प्रमुख, तत्त्वज्ञान विभाग, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई; संपादक, नवभारत मासिक, वाई; अध्यक्ष-प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई; महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; प्रमुख संपादक, मराठी विश्वकोश; समन्वय संपादक, धर्मकोश, वाई; माजी संपादक, न्यू क्वेस्ट, मुंबई.

डॉ० सुनिलकुमार लवटे, एम्.ए.; पीएच्.डी., लेखक, माजी प्राचार्य, महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर; संशोधन मार्गदर्शक; संचालक, वि. स. खांडेकर स्मृती संग्रहालय, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

दिवंगत दि० ह० लिमये, एम्.ए., पुणे.

श्री० आ० मा० लेले, एम्.एस्सी., प्रमुख शास्त्रज्ञ, माहिती आणि तांत्रिक सल्ला विभाग, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पाषाण; पुणे.

डॉ० व० शं० लेले, एम्.एस्सी., पीएच्.डी., सेवानिवृत्त मार्गदर्शक प्राध्यापक, अनुसंधान संस्था, खडकवासला; पुणे.

श्री० पां० म० लोंढे, बी.ए. (मराठी), निवृत्त सहायक सचिव, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई, जि. सातारा.

प्रा० बुद्धघोष मधुकरराव लोहकरे, एम्.ए. (भूगोल); बी.एड., सहायक प्राध्यापक, भूगोल विभाग, यशवंत महाविद्यालय, वर्धा.

डॉ० निशिगंधा वाड, बी.ए.; पीएच्.डी.; डी.लिट्. (महिला सबलीकरण); विद्यावाचस्पती (नाट्यशास्त्र), अभिनेत्री, लेखिका, संचालिका, एम्.के.सी.एल्., अंधेरी, मुंबई.

डॉ० विजया वाड, बी.एस्सी.; बी.एड.; एम्.ए.; पीएच्.डी.; सन्मान्य डी.लिट् (कोलंबो विद्यापीठ); लेखिका; माजी प्राचार्या, आनंदीलाल पोदार कनिष्ठ महाविद्यालय, सांताक्रूझ; माजी अध्यक्षा, अखिल भारतीय बालकुमार साहित्य संमेलन, सांगली; माजी अध्यक्षा, मानव संसाधन विकास, पोदार विद्यासंकुल; अध्यक्षा, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; प्रमुख संपादक, मराठी विश्वकोश, वाई; मुंबई.

डॉ० स्पेंटा वाडिया, पीएच्.डी. (न्यूयॉर्क); प्राध्यापक, संचालक, इंटरनॅशनल सेंटर फॉर थेरापेटिकल सायन्स ऑफ टीआयएफआर (TIFR), मुंबई.

प्रा० श्रद्धा संजय वाळिंबे, एम्.ए. (इंग्रजी); बी.एड.; प्राचार्या, राणी लक्ष्मीबाई मुलींची सैनिकी शाळा (महाराष्ट्र एज्युकेशन सोसायटी), कासारा-अंबोली, ता. मुळशी; पुणे.

श्री० ज० शी० वैद्य, बी.ई. (ऑ.); उपव्यवस्थापक, प्लॉट सर्किसेस, सेंद्रल जीप प्लॉट, महिंद्र अँड महिंद्र लि., मुंबई.

डॉ० भारती वेशंपायन, एम्.ए. (संगीत); पीएच्.डी. (संगीत), संगीत प्रवीण, प्राध्यापिका व प्रमुख, संगीत व नाट्यशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; कोल्हापूर.

दिवंगत शा० वी० शहाणे, एम्.ए.; एस्.टी.सी., राष्ट्रभाषा कोविद, सेवानिवृत्त मुख्याध्यापक, पुणे.

दिवंगत र० रू० शाह, एम्.ए.; एल्एल्.बी., माजी सहसंपादक, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; अधिवक्ता, पुणे.

श्री० अमित अ० शिंदे, बी.सी.ए., वाई.

दिवंगत आ० ब० शिंदे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; अध्यक्ष, सरस्वती शिंदे शिक्षण संस्था; प्राचार्य, डी. डी. शिंदे सरकार महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा० द० स० शिरोडकर, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा० आय० जी० शेख, एम्.ए. (इंग्रजी); एम्.ए. (उर्दू); पी.जी. डिप्लोमा (भाषाविज्ञान); प्राध्यापक; सल्लागार-संस्थापक, अखिल भारतीय मुस्लिम मराठी साहित्य परिषद, कोल्हापूर.

डॉ० रुक्साना शेख-मुल्ला, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापिका व प्रमुख, हिंदी विभाग, दहिवडी महाविद्यालय, दहिवडी; सदस्या, हिंदी अभ्यास मंडळ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; दहिवडी.

डॉ० दि० शं० श्रोत्री, एम्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, औषधिक्रियाविज्ञान विभाग, बी. जे. वैद्यकीय महाविद्यालय, पुणे; माजी सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; पुणे.

दिवंगत सत्येंद्रनाथ सर्मा, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, आधुनिक भारतीय भाषा विभाग, गौहाती; अध्यक्ष, आसाम अँकॅडेमी फॉर कल्चरल रिलेशन्स, गौहाती.

डॉ० सुनिल सावंत, एम्.ए.; एम्.फिल्.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा.

श्री० पन्नालाल सुराणा, बी.ए.; एल्एल्.बी., अधिवक्ता व राजकीय कार्यकर्ते, बार्शी, जि. सोलापूर.

श्री० दा० कृ० सोमण, खगोल अभ्यासक, ठाणे

श्री० आतिश सुरेश सोसे, एम्.ए.; एम्.एड.; बी. जे., अध्यापक, पोदार इंटरनॅशनल स्कूल, पिंपरी; पुणे.

दिवंगत ल० ब० हरोलीकर, एम्.ए.; एल्एल्.बी., प्राध्यापक, नौरोसजी वाडिया महाविद्यालय, पुणे.

प्रा० कमला श्री० हर्डीकर, एम्.एस्सी.; प्राध्यापिका व प्रमुख, जीवविज्ञान विभाग, देवचंद महाविद्यालय, अर्जुननगर, जि. कोल्हापूर.

दिवंगत मोही-इदीन हाजिनी, एम्.ए.; एल्एल्.बी., लेखक, सेवानिवृत्त प्राध्यापक, एस्. पी. कॉलेज, श्रीनगर (जम्मू व काश्मीर राज्य).

कला विभागातील अभ्यागत संपादक

श्री० रा० बा० गुजर, चित्रकार, वाई.

श्री० स० दि० पंडित, चित्रकार, कामोटे, ता. पनवेल, जि. रायगड.

श्री० सु० दि० महामुनी, चित्रकार, वाई.

ऋणनिर्देश

अनेक संस्थांनी व व्यक्तींनी मराठी विश्वकोशाला अनेक प्रकारे साहाय्य केले. विशेषतः छायाचित्रे, रंगीत पारदर्शिका, नकाशे, वैज्ञानिक आणि तांत्रिक विषयांच्या आकृत्या इ. पुरवून किंवा त्यांचा वापर करण्यास अनुमती देऊन त्यांनी विश्वकोशास महत्त्वाची मदत केली. त्या सर्वांचा कृतज्ञतापूर्वक निर्देश पुढे करित आहोत :

इंगळे, एस्. टी., उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.

कामत, डॉ. वसुधा, एम्.ए.; एम्.एड.; पीएच्.डी. (शिक्षणशास्त्र), कुलगुरू, एस्.एन्.डी.टी. महिला विद्यापीठ, मुंबई.

कोलते, प्रभाकर महादेव, कांदिवली (पू), मुंबई.

कोल्हापुरे, आनंद, भारत झेरॉक्स, वाई.

चक्रदेव, अनिल, मुंबई.

दीप फोटो स्टुडिओ, वाई.

नारखेडे, सागर प्रल्हादराव, अकोला.

पाटील, एस्. आर्. नंदुरबार.

पाटील, विक्रम राजन (मर्चंट नेव्ही सेकंड ऑफिसर), गोकुळ शिरगाव, कोल्हापूर.

बहाळकर, केशव गजानन, सराफ व्यावसायिक, धुळे.

बिअरिंग, फ्रेड, वेबमास्टर, नॅशनल पार्क वर्ल्डवाइड, अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने.

मेंजिस, अर्नो, व्यावसायिक छायाचित्रकार, दक्षिण आफ्रिका.

यूरोपियन कौन्सिल फॉर न्यूक्लियर रिसर्च (सेर्न, CERN), प्रेस ऑफिस, स्वित्झर्लंड.

लोकमान्य टिळक ग्रंथसंग्रहालय, वाई.

लोकमान्य सेवा संघ, विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई यांचे म. वा. फाटक ग्रंथालय आणि वैद्य, मंजिरी, प्रमुख ग्रंथपाल.

वाघमोडे, मारुती, पत्रकार, दै. एकमत, नारायण चिंचोली, पंढरपूर.

शेलार, संजय, चित्रकार, कोल्हापूर.

श्री. वा. फाटक ग्रंथसंग्रहालय, विलेपार्ले (पू.), मुंबई.

स्वरूप, गोविंद, गुणश्री प्राध्यापक, नॅशनल सेंटर फॉर रेडिओ अॅस्ट्रोफिजिक्स, TIFR, पुणे युनिव्हर्सिटी कॅम्पस, पुणे.

हॉप, अँजेला, अमेरिकन सोसायटी फॉर बायोकेमिस्ट्री अँड मॉलिक्युलर बायोलॉजी, संपादक – ASBMB Today, रॉकव्हिले.

हेरकळ, स्वाती, संचालिका, सुरभी कम्प्युटर्स, वाई.

मराठी विश्वकोशात वापरलेल्या संक्षेपांची यादी
मराठी संक्षेप

अ. क्र.	अनुक्रमांक	नॅमी.	नॅनोमीटर
अनु.	अनुवाद/अनुवादक	प.	पश्चिम
अश.	अश्वशक्ती	पू.	पूर्व
अ. सं. सं.	अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने	°फॅ.	अंश फॅरेनहाइट (तापमान)
अँपि.	अँपिअर	बं.	बंगाली
आं. ए.	आंतरराष्ट्रीय एकक	म.	मराठी
आ.	आकृती	म. भा.	मराठी भाषांतर
आवृ.	आवृत्ती	म. शी.	मराठी शीर्षकार्थ
इं.	इंग्रजी	मायअँपि.	मायक्रोअँपिअर
इं. भा.	इंग्रजी भाषांतर	मि.	मिनिट
इं. शी.	इंग्रजी शीर्षकार्थ	मिअँपि.	मिलिअँपिअर
इ.	इत्यादी	मिग्रॅ.	मिलिग्रॅम
इ. स.	इसवी सन	मिमी.	मिलिमीटर
इ. स. पू.	इसवी सन पूर्व	मिलि.	मिलिलिटर
इ. स. पू. सु.	इसवी सन पूर्व सुमारे	मी.	मीटर
उ.	उत्तर	मृ.	मृत्यू
उ. अश.	उपयुक्त अश्वशक्ती	मे.	मेट्रिक
उदा.,	उदाहरणार्थ	मे. ट.	मेट्रिक टन
क.	कन्नड	मेवॉ.	मेगॅवॉट
कॅ	कॅलरी	म्यूग्रॅ.	मायक्रोग्रॅम
कॅमू.	कॅलरीमूल्य	म्यूमी.	मायक्रोमीटर
कार.	कारकीर्द	रा. सं.	रासायनिक संघटन संरचना
कि.कॅ.	किलोकॅलरी	लॅ.	लॅटिन
कि.ग्रॅ.	किलोग्रॅम	लि.	लिटर
किमी.	किलोमीटर	वा. दा.	वातावरणीय दाब
किमी. ^२	चौरस किलोमीटर	वॉ.	वॉट
किवॉ.	किलोवॉट	वि. उ.	विशिष्ट उष्णता
किवॉ. ता.	किलोवॉट तास	वि. गु.	विशिष्ट गुरुत्व
किव्हो.	किलोव्होल्ट	व्हो.	व्होल्ट
के.	केल्विन (तापमान)	श.	शके
क्र.	क्रमांक	सं.	संस्कृत
किं.	किंटल	संपा.	संपादक/ संपादित
ख्रि. पू.	ख्रिस्त पूर्व	संव.	संवत्
गु.	गुजराती	संक्षे.	संक्षेप
ग्रॅ.	ग्रॅम	सस.	समुद्रसपाटी
घ. किमी.	घन किलोमीटर	सु.	सुमारे
घ. मी.	घन मीटर	सेंमी.	सेंटिमीटर
घ. सेंमी.	घन सेंटिमीटर	सेंमी. ^२	चौरस सेंटिमीटर
चौ. किमी.	चौरस किलोमीटर	सेंमी. ^३	घन सेंटिमीटर

चौ. मिमी.	चौरस मिलीमीटर	°से.	अंश सेल्सिअस (तापमान)
चौ. मी.	चौरस मीटर	से.	सेकंद
चौ. सेंमी.	चौरस सेंटीमीटर	स्था	स्थापना
ज.	जन्म	हिं.	हिंदी
जि.	जिल्हा	हि.	हिजरी
ज्यो. ए.	ज्योतिषशास्त्रीय एकक	हे.	हेक्टर
द.	दक्षिण	हेलि.	हेक्टोलिटर
द. ल.	दशलक्ष		

इंग्रजी संक्षेप

Comp.	Compiled/Compiler	Trans.	Translation/Translator
Ed.	Edited/Editor	Vol./s	Volume/s

विशेष सूचना : (१) विवेचनाच्या प्रवाहात आलेला शब्द हा अन्यत्र आलेल्या नोंदीचा निदर्शक असेल, तर तो शब्द ⇨ अशा बाणचिन्हाच्या पुढे तिरपा दर्शविलेला आहे. एखाद्या नोंदीतील विशिष्ट मजकुराशी विषय दृष्ट्या निगडित अशी दुसरी नोंद निर्दिष्ट करताना त्या मजकुरापुढे चौकटी कंसात [→] असे बाणचिन्ह वापरून त्यापुढे त्या नोंदीचे नाव दिले आहे.

(२) चित्रपट-सूची : चित्रपत्र असलेल्या नोंदीच्या शेवटी फक्त चित्रपत्र/चित्रपत्रे एवढाच निर्देश केलेला असून प्रस्तुत खंडातील शेवटच्या नोंदीनंतर चित्रपत्रांची स्वतंत्र सूची दिलेली आहे.

